

Stalni postav likovnih radova i Taktilna galerija Tiflološkog muzeja

Marenjak, Dora

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:870745>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI

Akademska godina 2022./2023.

Dora Marenjak

**Stalni postav likovnih radova i Taktilna galerija
Tiflološkog muzeja**

Završni rad

Mentor: dr. sc. Helena Stublić. doc.

Zagreb, kolovoz 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava, Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Vinko Bek	2
2.1. Biografija.....	2
2.2. Rad prema nastanku Tiflološkog muzeja	3
3. Povijest Tiflološkog muzeja	5
3.1. Osnivanje Tiflološkog muzeja.....	5
3.2. Prvi stalni postav	6
3.3. Drugi stalni postav	7
3.4. Treći stalni postav	7
3.5. Tiflološki muzej između 1991. i 2003. godine.....	8
3.6. Četvrti stalni postav.....	9
4. Zbirka likovnih radova Tiflološkog muzeja	11
5. Stalni postav likovnih radova Tiflološkog muzeja	13
5.1. Remzija Đumišić	13
5.1.1. Radovi Remzije Đumišića u Stalnom postavu	14
5.2. Ivan Ferlan.....	15
5.2.1. Radovi Ivana Ferlana u Stalnom postavu	15
5.3. Sanja Fališevac	17
5.3.1. Radovi Sanje Fališevac u Stalnome postavu	17
6. Taktilna galerija Tiflološkog muzeja	19
6.1. Osnivanje i početci Taktilne galerije	19
6.2. Autori Taktilne galerije	20
6.3. Izložbe Taktilne galerije	21
6.4. Taktilna galerija kroz muzejsku dokumentaciju.....	24
7. Zaključak	27
Literatura.....	28
Popis slika	29
Sažetak	30
Summary.....	31

1. Uvod

Međunarodni savjet za muzeje (eng. The International Council of Museums - ICOM) kaže da je muzej „*neprofitna, trajna institucija u službi društva koja istražuje, sabire, čuva, interpretira i izlaže materijalnu i nematerijalnu baštinu. Otvoreni za javnost, pristupačni i uključivi muzeji potiču različitost i održivost. Muzeji djeluju i komuniciraju etično, profesionalno i u suradnji sa zajednicama pružaju različite mogućnosti za edukaciju, uživanje, promišljanje i razmjenu znanja.*“¹ Iako ova definicija sama po sebi nigdje ne govori da su muzeji mjesta samo za tjelesno sposobne osobe i osobe s vidom, ljudi su sami po sebi skloni zanemariti probleme drugih osoba oko sebe ako ih se ti problemi ne tiču. Kroz svoja iskustva posjeta muzejima, slijepi i slabovidne osobe su naučile da iako bi muzeji trebali biti dostupni svima, oni su bili u potpunosti nedostupni njima. Ali muzeji ipak nisu namjerno „*slijepi*“ njihovim potrebama. Muzeji u svojim izložbama tehnički imaju predmete koji su fizički opipljivi, ali dodirivati ih je zabranjeno. Dodirivanje muzejskih artefakata ostavlja trajne znakove ljudskog dodira te oni s vremenom zbog toga mogu biti oštećeni. Iz tog razloga brojne osobe u svijetu koje su bile svjesne potreba slijepih i slabovidnih osoba počinju raditi na prilagodbama već postojećih muzeja ili na osnivanju muzeja specifičnih za tu skupinu ljudi. Ali te prilagodbe nisu značile samo arhitektonska rješenja prostorija ili možda izložbeni katalog na Brailleovom pismu. Bila je potrebna prilagodba koja bi donijela jednake mogućnosti za osobe s problemima s vidom kako bi mogli uživati u muzejskim izložbama. Ta glavna prilagodba je bila dodir. U Hrvatskoj, prva osoba koja je imala zanimanje za potrebe slijepih osobe, te je radila na osnivanju muzeja za slijepi je bio Vinko Bek. Kao proizvod Bekovog dugogodišnjeg rada nastao je Tiflološki muzej u Zagrebu te njegova Taktilna galerija koja svoje osnovno djelovanje temelji na mogućnosti dodirivanja izložbenih primjeraka kako bi oni bili dostupni osobama koje su izgubile jedno od svojih glavnih osjetila.

¹ ICOM Hrvatska, <http://www.icom-croatia.hr/aktivnosti/icom-definicija-muzeja-2022/> Pristupljeno 22.8.2023.

2. Vinko Bek

2.1. Biografija

Vinko Bek bio je hrvatski tiflopedagog rođen u Podravskim Podgajcima, općini Donji Miholjac, 19. studenog 1862. godine. U Pečuhu, Osijeku i Cerniku pohađao je osnovnu školu te nakon toga osječku nižu realku. U Zagreb dolazi 1877. godine kada upisuje Učiteljsku školu, a maturirao je 1888. godine. Svoje školovanje nastavlja na Odgojnom zavodu za slijepe u Beču. 11 godina radio je kao učitelj pučke škole u Bukevju (selo u Turopolju) te se nakon toga vraća u Zagreb gdje je do 1895. godine također radio u pučkoj školi. Te iste godine započinje svoj rad kao učitelj i ravnatelj *Zemaljskog zavoda za odgoj slijepice djece*. Zavod mijenja svoje ime, po kojem je i danas poznat, 1977. godine u *Centar za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“*. Ravnatelj *Doma slijepih radnika* postaje 1898. godine te na toj poziciji ostaje do svojeg umirovljenja 1920.² *Društvo sv. Vida za podupiranje slijepaca* u Zagrebu osnovano je na Bekovu inicijativu 1893. godine, a 1910. *Dom slijepih djevojaka*. Zaslužan je za nastanak *Početnice (Braille) za slijepce* (1889.), prve hrvatske dječje knjige s Brailleovim pismom. 1890. godine pokreće *Slijepčev prijatelj*, prvi hrvatski časopis za slijepe osobe. Bek je također bio i njegov urednik. Tijekom svojeg objavljivanja, časopis je u periodu od četiri godine, s početkom 1893., a završetkom 1897. godine, izlazio pod naslovom *Prijatelj slijepih i gluhoonijemih*. Časopis prestaje s radom 1892. godine. Vinko Bek autor je mnogih knjiga, studija i članaka, a neki od njih su *Uzgoj slijepaca: po Entlicheru* iz 1888. godine, prijevod knjige F. Entlichera te *Bečki zavod za slijepce i naše potrebe*, studija nastala 1889. godine.³

Slika 1 Vinko Bek (izvor: <https://coovinkobek.hr/o-nama-sv/povijest>)

² Povijest Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“, <https://coovinkobek.hr/o-nama-sv/povijest>, Pristupljeno 21.5.2023.

³ Bek, Vinko. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=6657>, Pristupljeno 21. 5. 2023

2.2. Rad prema nastanku Tiflološkog muzeja

Vinko Bek zaslužan je za ideju o osnivanju Tiflološkog muzeja u Zagrebu te je sam postavio njegove vrlo snažne temelje.

Godine 1888. Bek započinje sa sakupljanjem predmet svoje privatne zbirke. Franjo Tonković u svojem djelu *Vinko Bek i njegov utjecaj na odgoj i obrazovanje slijepih u Jugoslaviji* (1960.) piše kako se Bek za vrijeme svojeg života u Bukevju, osim učenjem, bavio i sakupljanjem narodnih rukotvorina, ponajviše narodnog veziva. Svoje zbirke izlagao je u Velikoj Gorici i Zagrebu, a Pedagoško-književni zbor i Obrtni muzeju u Zagrebu je neke od njih dobio na dar. Bek svojoj zbirci dodjeljuje naziv *Hrvatski sljepački muzej* te u suštini sam osniva prvi hrvatski specijalni muzej (treba napomenuti da iako Bek svoju zbirku naziva muzejom, prateći dugogodišnju tradiciju i primjere sakupljača zbirci prije sebe, ta ista zbirka ne podudara se sa suvremenim značenjem riječi muzej). U travanjskom izdanju austrijskog časopisa *Blinden freund* 1889. godine mogu se pronaći prvi podaci o Bekovom naumu o osnivanju muzeja. U članku časopisa Bek se javno obraća svojim kolegama i prijateljima: „*Svim učiteljima i prijateljima slijepih upućujem srdačnu molbu, da mi za moje potrebe, t.j. za uređenje muzeja izvole u obliku poklona otpustiti knjige o odgoju slijepih, nastavna sredstva svake vrste, stare i nove godišnje zavodske izvještaje, opise aparata kao i stare čitanke.*“⁴ Unutar Sljepačkog odjela Jubilarne izložbe Hrvatsko-Slavenskog gospodarskog društva u Zagrebu 1891. godine, prvi puta su izloženi predmeti zbirke. Zbirka je sljedeći puta prikazana na Milenijskoj izložbi u Budimpešti 1896. godine. Danas se u vlasništvu Tiflološkog muzeja mogu pronaći neki od predmeta koji su bili izloženi, a njihov potpuni popis nalazi se u vrlo detaljnom katalogu prve izložbe.

Pučka škola u Bukevju, gdje je Bek 11 godina radio kao učitelj, mjesto je prve čuvaonice njegove kolekcije predmeta. Pri Bekovom preseljenju u Zagreb i početku obavljanja dužnosti kao ravnatelja *Zavod za slijepce* s njegovim otvorenjem 1895. godine, zbirka je privremeno svoje mjesto pronašla u prostorima Zavoda. Nakon kraja Bekovog rada u Zavodu, jedan dio predmeta ostao je u Zavodu, a drugi dio je bio pohranjen na Bekovim privatnim posjedima. Veći dio predmeta u posjedu Zavoda zauvijek je izgubljen pri selidbi na novu lokaciju. Predmete koji su bili sačuvani, uprava Zavoda je predala u vlasništvo budućeg Muzeja. Nakon

⁴ Tonković, Franjo, *Vinko Bek i njegov utjecaj na odgoj i obrazovanje slijepih u Jugoslaviji*, Savez slijepih Jugoslavije, Tiflološki muzej, Zagreb 1960., str. 54

Bekove smrti 15. listopada 1935. godine, veći dio predmeta koji se nalazio u njegovoj ostavštini su njegova kći Marta Bek i unuka Bosiljka Durst Živković darovale Muzeju, a s njima Muzej sve do danas uspješno surađuje.

Osamnaest godina nakon Bekove smrti, 1953. godine otvoren je Tiflološki muzej na adresi Bosanska ulica 26. Prof. dr. Franjo Tonković, slijepi hrvatski pedagog i jedan od osnivača *Hrvatskog saveza slijepih*, te njegova supruga Danica velikim dijelom su zaslužni za njegovo otvaranje.⁵

⁵ Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja, urednica Željka Bosnar Salihagić, Tiflološki muzej, Zagreb, str. 13-16

3. Povijest Tiflološkog muzeja

3.1. Osnivanje Tiflološkog muzeja

Početkom 1953. godine pojavljuju se uvjeti za osnivanje Tiflološkog muzeja. Prva osoba koja se zainteresirala za nastavljanje Bekove ideje o osnivanju muzeja za slijepce i slabovidne osobe je bio prof. dr. Franjo Tonković, koji je u to vrijeme uz svoju suprugu Danicu bio djelatnik *Zavoda za odgoj slijepce djece* u Zagrebu. Uz skupinu entuzijasta, Danica i Franjo Tonković su krenuli Bekovim stopama. Kako bi se zbrinulo za predmete Bekove zbirke, oni koji nisu bili izgubljeni i preživjeli su razne selidbe s lokacije na lokaciju, te kako bi se stvorila mogućnost za sakupljanje novih predmeta i započeo proces kako stare tako i nove dokumentacije, pojavila se potreba za prostorom u kojem će se to moći ostvariti i osobljem koje će moći izvesti te zadatke.⁶ Odlukom plenuma Centralnog vijeća Saveza slijepih Jugoslavije na sjednici 18. i 19. siječnja 1953. godine osnovan je Tiflološki muzej Saveza slijepih Jugoslavije u Zagrebu.

„Pravilnik o radu Tiflološkog muzeja Saveza slijepih Jugoslavije“, koji je odobrilo Centralno vijeće Saveza slijepih Jugoslavije na sjednici 23. siječnja 1954. godine, detaljno govori o zadacima muzeja. U članku 1 pravilnika stoji da je Tiflološki muzej „*kulturno-historijska ustanova, čija se djelatnost prostire na cijelo područje FNRJ, a sjedište mu je u Zagrebu*“.

Članak 2 Pravilnika glasi „*Zadaci Muzeja su:*

- a) *Prikupljanje građe za historiju školstva i rehabilitaciju slijepih u našoj zemlji, kao i u drugim zemljama;*
- b) *prikupljanje građe iz ostalih područja života slijepih;*
- c) *sakupljanje literature tiflopedagoške i tiflološke, naše i strane beletristike, koja govori o slijepima, djela slijepih autora i ostalih publikacija i časopisa (tifloloških);*
- d) *sakupljanje umjetničkih djela slijepih autora ili o slijepima (slike, skulpture, kompozicije i dr.);*
- e) *prikupljanje i obrada materijala za biografije istaknutih slijepih i onih, koji su radili za dobro slijepih;*
- f) *naučna obrada problematike slijepih i izdavanje knjiga, biltena, časopisa i sl. sa tog područja;*

⁶ Protiv predrasuda, urednica Željka Bosnar Salihagić, Tiflološki muzej, Zagreb, 2016., str. 28-29

- g) održavanje kulturnih veza sa ustanovama i društvenim organizacijama u našoj zemlji i inostranstvu;
- h) organiziranje specijalnog odjeljenja za slijepu, u kome će biti izloženi predmeti iz svakodnevnog života i tehnike, predloženi tako da ih slijepi mogu proučavati i razumjeti njihovo ustrojstvo putem čula pipanja;
- i) organiziranje povremenih izložaba o pojedinim sektorima staranja za slijepu ili o cjelokupnoj problematici“.⁷

Prvi savjet muzeja koji je činilo 9 članova, izabran je početkom 1954. godine, a na njegovom vrhu kao predsjednica nalazila se Danica Tonković. U svojim prvim godinama djelovanja, Muzej nije imao stalnoga kustosa već je te dužnosti obavljala predsjednica.⁸

Na prvoj lokaciji muzeja, otvoren je prvi stalni postav 1956. godine. Nakon preseljenja Muzeja 1958. godine u novu zgradu u Draškovićevoj ulici 80 u Zagrebu, koja je tada bila u vlasništvu Saveza slijepih Jugoslavije, otvara se drugi stalni postav 1959. godine. Na toj adresi Muzej se nalazi i danas. 1976. godine otvara se treći stalni postav, a 2008. četvrti.⁹

3.2. Prvi stalni postav

Kada se Tiflološki muzej smjestio na svoju prvu lokaciju, 1955. godine Arkadije Rudomino je bio postavljen na mjesto prvog kustosa Muzeja. Također je zaposlen i jedan knjižničar, koji je uz obavljanje svojih administrativnih i knjigovodstvenih dužnosti, bio kustosov asistent. Te iste godine Danica Tonković u časopisu *Socijalna misao* objavljuje članak s ciljem prikupljanja nove građe od strane darivatelja i navodi područja sakupljanja kojima se muzej bavi. U svibnju 1955. godine, za vrijeme trajanja *Tjedna muzeja*, Tiflološki muzej održava svoju prvu izložbu. Primarni zadatak ove izložbe je bio educiranje javnosti o životu te radu slijepih osoba i njihovom položaju u društvu. Jedan dio predmeta s izložbe je bio na posudbi Muzeju, ali velika količina njih je postala dio prvog stalnog postava. Izgradnja prvog stalnog postava završena je 1956. godine. Unutar tog postava bilo je potrebno predstaviti područja muzejskog djelovanja. Nažalost, ovdje je uslijedio problem: jedna dvorana površine 60 m² nije bila dovoljno velika za

⁷ Izvještaj o radu, Tiflološki muzej Saveza slijepih Jugoslavije, Zagreb, 1955., str. 6

⁸ Protiv predrasuda, urednica Željka Bosnar Salihagić, Tiflološki muzej, Zagreb, 2016., str. 29

⁹ Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja, urednica Željka Bosnar Salihagić, Tiflološki muzej, Zagreb, str. 16

potrebe izlaganja. Muzejski su stručnjaci u svojem izvješću napisali da „*Iako se pri ulasku u dvoranu nije moguće oteti dojmu izvjesne prenatrpanosti, ipak postav u cjelini djeluje suvremeno.*“¹⁰

3.3. Drugi stalni postav

U sklopu Doma Saveza slijepih Hrvatske, na spajanju Šenoine i Draškovićeve ulice, 1956. godine započinje se na izgradnji novog muzejskog prostora. U sklopu preseljenja na novu lokaciju, započinje se i na pripremanju za stvaranje novog i većeg postava. Preseljenje sa stare na novu lokaciju izvršilo se 1958. godine, unatoč tome što izgradnja još nije bila dovršena. Rudomino, koji je tada još uvijek djelovao u svojem kapacitetu muzejskog kustosa, bio je zadužen za ostvarenje novog postava. Izložbeni prostor nije bio jedini novoizgrađeni, već i administrativni prostor i spremište za muzejsku građu. Drugi stalni postav, na novoj muzejskoj lokaciji, svečano je otvoren 20. lipnja 1958. godine. Svojom promjenom i nadopunom, stalni postav muzeja postaje jednom od najsuvremenije uređenih tifloloških izložbi na svijetu. Muzejski prostor se povećao sa 60 m² na 314 m². Stalni postav nadopunjen je novim sadržajima 1963. godine te su neke od legendi bile prepravljene.¹¹

3.4. Treći stalni postav

Krajem šezdesetih godina 20. stoljeća, Tiflološki muzej je radio na ideji obnove stalnog postava, ali zbog financijskih problema u kojima se muzej našao, taj plan nije bilo moguće proizvesti u stvarnost. Teći stalni postav se napokon mogao ostvariti tek nekoliko godina kasnije te je napokon svoje otvorenje doživio 13. svibnja 1976. godine. Nova građa se gotovo cijela sastojala od predmeta kojima se slijepe osobe koriste u svakodnevnom životu, tako da je uglavnom bila prikladna za videće posjetitelje.¹²

¹⁰ Protiv predrasuda, urednica Željka Bosnar Salihagić, Tiflološki muzej, Zagreb, 2016., str. 31-37

¹¹ Ibid, str. 37-40

¹² Ibid, str. 41-43

3.5. Tiflološki muzej između 1991. i 2003. godine

Zbog opasnosti uzrokovane Domovinskim ratom, Tiflološki muzej krajem lipnja 1991. godine zaustavlja redovitu muzejsku djelatnost. Iz tog razloga stvoreni su planovi za rad u izvanrednim uvjetima, što uključuje evakuaciju 232 predmeta stalnog postava te muzejske građe iz spremišta. Kako ne bi došlo do potencijalnog gubitka građe, za vrijeme pakiranja stvarana je detaljna računalna evidencija o mjestu pohrane svakog predmeta. Zbog mogućeg uništenja novog mjesta pohrane, fundus Muzeja razmješten je na tri lokacije, ali ne po tematskim cjelinama kako ne bi došlo do potpunog gubitka jednog fonda. Problem dokumentacije je bio riješen na isti način.

Nakon malo više od 10 godina relativne neaktivnosti, 2002. godine otpušteno je staro Upravno vijeće Muzeja te njegov ravnatelj, a imenovani su novi. Potpuna revizija muzejske građe, dokumentacije i knjižnice obavljena je iste i naredne godine. Njezina svrha je bilo utvrđivanje realnog stanja muzejskog fonda te planiranje nove koncepcije stalnog postava. *Pravilnik o unutarnjem ustroju i načinu rada Tiflološkog muzeja* donesen je u prosincu 2002. godine. Sa završetkom revizije došlo je do podjele fonda na dvije zbirke: Zbirka likovnih radova i Zbirka muzejskih predmeta. Zbirka fotografija osnovana je 2003. godine iako je ideja o njenom nastanku pokrenuta 2001. godine kada je već započeto inventariziranje fotoalbuma i fotografija otkrivenih u muzeju. Zbirka arhivskog gradiva, iako već prije osnovana, uvrštena je u muzejske zbirke.

2002. godine s promjenom muzejske uprave i potpunom reorganizacijom rada u svim segmentima, muzej je započeo širiti područje rada na sve osobe s invaliditetom. Osim djelatnika koji su diplomirali na studiju muzeologije ili srodnim studijima, u muzeju je zaposleno i 5 defektologa od kojih je svaki specijaliziran za određenu vrstu invaliditeta: intelektualne teškoće, tjelesna invalidnost te oštećenje sluha ili vida.

U lipnju 2003. godine izvansudskom nagodbom riješeni su mnogi sporni problemi između Tiflološkog muzeja i Hrvatskog saveza slijepih, a ugovor o zakupu prostora sklopljen je na 30 godina u prosincu 2003. godine.

U nadolazećim godinama, Muzej je prošao kroz program informatizacije s namjerom povećavanja broja radnih mjesta te kroz program digitalizacije sa svrhom izrade sigurnosnih kopija postojećih baza podataka. S tim ciljem provedena je edukacija stručnih djelatnika za

služenje M++ aplikacijom koja je uvedena u rad muzeja čime je Tiflološki muzej postao prvi muzej u Republici Hrvatskoj koji se koristi tom aplikacijom.

Za vrijeme Europske godine osoba s invaliditetom, 2003. godine, postavljena je retrospektivna izložba Ivana Ferlana, prosperitetnog slijepog kipara, koji je također muzeju poklonio više od 150 svojih radova. Kako u to vrijeme zbog radova na sanaciji problema na zgradi muzej nije radio skoro 3 godine, izložbeni prostor nije bio dostupan za korištenje, nova skulpturalna izložba, izrađena u terakoti i drvu, *Protiv vjetra*, pripadnica ciklusa *Taktilne galerije*, instalirana je u atriju Mimare. Za potrebe izložbe tiskan je katalog koji je postao prvi hrvatski izložbeni katalog prilagođen slijepim i slabovidnim osobama, napisan na Brailleovom pismu s priloženim reljefnim crtežima skulpturi s izložbe.¹³

3.6. Četvrti stalni postav

Pripreme za novi stalni postav započete su 2003. godine. Započelo se sa stvaranjem Muzeološke koncepcije i Koncepcije stalnog postava. Te dvije koncepcije rad su Željke Sušić, tadašnje kustosice i više muzejske pedagoginje u Tiflološkom muzeju. Cilj Muzeološke koncepcije bio je spoj dva znanstvena područja muzeologije i edukacijske-rehabilitacije. Koncepcije su pozitivno ocjenjene od strane Hrvatskog muzejskog vijeća te su dobile dvije pozitivne recenzije. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske je u potpunosti svojim sredstvima financiralo projekt uređenja i adaptacije muzeja. Željka Bosnar Salihagić, ravnateljica Tiflološkog muzeja, bila je voditeljica radova na četvrtome stalnome postavu. Novi stalni postav doživio je svoje otvorenje 24. siječnja 2008. godine. Tekstovi na Brailleovom pismu, uvećani tisak, podne taktilne trake samo su neke od prilagodbi koje se bile provedene u svrhu bolje interakcije za osobe s oštećenjima vida. Od otvorenja četvrtog stalnog postava pa sve do danas, stalni postav Tiflološkog muzeja se sastoji od 6 različitih tematskih cjelina:

- 1) **Tamna soba** – prostorija u kojoj se potpunim isključenjem svjetla simulira sljepoća, namijenjena je videćim posjetiteljima, te se kroz vrijeme promijenila u multisenzoran prostor kako bi se kod njezinih posjetitelja mogla aktivirati sva osjetila osim vida.

¹³ Ibid, str. 43-49

- 2) ***Razvoj institucionalne brige za slijepe u Hrvatskoj*** – prezentirane su povijesne okolnosti koje su bile prisutne za vrijeme osnivanja i početak rada Zemaljskog zavoda za odgoj slijepe djece u Zagrebu krajem 19. stoljeća.
- 3) ***Svakodnevni život u Zemaljskom zavodu za odgoj slijepe djece*** – ova tema je predstavljena u obliku filma u trajanju od 20 minuta te prikazuje tijek jednog dana u Zavodu krajem 19. stoljeća. Kao glumci u filmu se pojavljuju učenici osnovne škole *Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“*.
- 4) ***Razvoj pisma za slijepe*** – tema predstavlja najznačajnija razdoblja u procesu opismenjavanja slijepih osoba, od Inka pa do pedesetih godina 20. stoljeća, te različite pokušaje stvaranja pisma za slijepe sve do nastanka Brailleovog pisma.
- 5) ***Ukorak s vremenom*** – prikazane su različite govorne i taktilne prilagodbe računalne tehnologije za slijepe, govorni računalni program, čitač ekrana za samostalnu upotrebu računala i elektronska bilježnica s ciljem upoznavanja šire društvene zajednice s mogućnošću upotrebe računala u svrhu kvalitetnijeg školovanja te potpunijeg uključivanja slijepih osoba.
- 6) ***Likovni radovi slijepih osoba*** – likovno stvaralaštvo slijepih predstavljeno je kroz radove slijepih autora Ivana Ferlana i Remzije Dumišića te gluho-slijepe autorice Sanje Fališevac. Osim skulptura, posjetiteljima je omogućeno pogledati kratke dokumentarne filmove koji prikazuju proces rada umjetnika.¹⁴

¹⁴ Ibid, str. 52-54

4. Zbirka likovnih radova Tiflološkog muzeja

Zbirka likovnih radova Tiflološkog muzeja, svojim najznačajnijim dijelom se sastoji od skulptura slijepih samoukih umjetnika te učeničkih radova nastalih za vrijeme nastave likovne kulture u centrima i školama specijaliziranih za školovanje slijepa i slabovidne djece. Manji udio zbirke sadrži skulpture akademskih umjetnika te slika videćih umjetnika koje su tematski vezane uz sljepoću. Cilj Tiflološkog muzeja kod sakupljanja djela ovog karaktera je pohranjivanje umjetničkih dostignuća slijepih osoba te njihovim izlaganjem educirati posjetitelje, koji nemaju istih vidnih problema, kako takav likovni izražaj nije nemoguć kod te skupine ljudi. Svrha ove zbirke je također potaknuti slijepa i slabovidna posjetitelja da se isprobaju u likovnom izražaju. Kod kiparski djela slijepih osoba, autori njihovu formu izvlače iz sjećanja ili su je naučili opipom, što u kombinaciji s impresivnom vještinom obrade materijala daje tim djelima izuzetnu vrijednost.

U fondusu zbirke likovnih radova nalaze se 214 učeničkih radova te 257 radova 28 različitih umjetnika. Najveći udio zbirke čine trodimenzionalna djela, prvenstveno skulpture, i nekoliko reljefa, dok su slike najmanje zastupljene, s njih samo sedam. Od 248 skulptura pohranjenih u fondusu, 119 ih je izrađeno od različitih vrsta drva, u sušenoj glini ih je 46, 58 u nepatiniranoj ili patiniranoj terakoti te 25 od metala ili od kombinacija različitih materijala. Ivan Ferlan najzastupljeniji je slijepi samouki autor sa 159 djela, a njega slijede Enver Jusić sa 43 djela i Remzija Đumišić sa 18 djela, te gluho-slijepa autorica Sanja Fališevac sa 6 djela. Osim ova 4 autora, u fondusu se nalaze djela sljedećih autora: Daria Makowskog, Zdravka Sekulića, Gabrijele Žuža, Maria F. Mifke, Cvetana Dragomanskog, Dušana Gojnića, Vukašina T. Vuksanovića, Marte Svečnjak, Petra Pallavicinija, Vjekoslava Karasa, Želimira Janješa, Julije Klamara, Vlade Horvatinca, Zdravka Brkića, Bele Vogela, Ive Friščića, Tomislava Hruškovca, P. Boureta, Vjekoslava Mršića, Zvonimira Radoša, Aide Alikadić, Marka Pogačnika, Damira Matušića i Ivana Vručine.

„*Slijepac i vila*“, najvjerojatnije djelo hrvatskog slikara Vjekoslava Karasa, je najvrjednije umjetničko djelo koje se nalazi u fondusu zbirke likovnih radova Tiflološkog muzeja. To djelo je jedino djelo za koje se bez sumnje može potvrditi da je došlo iz Bekove privatne zbirke predmeta, *Hrvatski sljepački muzej*, koje Bek predstavio na Gospodarsko-šumarskoj izložbi u Zagrebu 1891. godine u sklopu Sljepačkog odjela.

Za vrijeme radova na osnivanju Tiflološkog muzeja, radove koje je muzej posjedovao bili su gotovo isključivo darovani. Na taj način se otprilike početci zbirke likovnih radova mogu pronaći u predmetima koje *Zavod za slepo mladino* iz Ljubljane darovao Muzeju 1953. godine. Radi se o 26 različitih predmeta od papira, slame, gline, pamuka ili sličnih materijala koje su izradili štíćenici Zavoda.

Glava slijepa djevojčice i *Ruke*, umjetnički radovi slijepog kipara Darija Malkowskog izrađeni u pečenoj glini, pronašli su svoje mjesto u muzejskoj zbirci 1960. godine. Iduće godine, 1961., Muzej uspostavlja novu podzbirku Rukotvorine i umjetnički radovi slijepih, u koju su dodana 22 nova predmeta, unutar kojih se nalaze i dva rada Remzije Đumišića.

Prije nego što je „*Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja dokumentacije o muzejskoj građi i muzejskoj djelatnosti te načinu ostvarivanja uvida u muzejsku građu i dokumentaciju*“ stupio na snagu 2002. godine, likovni radovi u fundusu Tiflološkog muzeja bili su sastavni dio jedinstvene Zbirke predmeta. Vodeći se novim pravilnikom, likovni i učenički radovi unutar te zbirke se izdvajaju te se za njih utemeljuje nova zbirka – Zbirka likovnih radova. Način na koji je zbirka trenutno ustrojena vrlo je heterogen te ju Tiflološki muzej planira u budućnosti razdijeliti na dvije nove zbirke – zbirku likovnih radova i zbirku učeničkih radova. U tom opsegu, zbirka učeničkih radova bi se sastojala od radova nastalih u okviru održavanja nastave likovne i tehničke kulture za vrijeme školovanja slijepa i slabovidne djece.

Rješenjem Ministarstva kulture Zbirka likovnih radova Tiflološkog muzeja, koja se trenutačno sastoji od 472 djela, ima svojstvo kulturnog dobra te je upisana u Registar kulturnih dobara na Listi zaštićenih kulturnih dobara.¹⁵

¹⁵ Ibid, str. 84-87

5. Stalni postav likovnih radova Tiflološkog muzeja

Iako je broj autora čija se djela nalaze unutar fundusa zbirke likovnih djela poprilično velik, u stalnom postavu, za pregled javnosti, dostupna su djela tri autora: samoukih slijepih kipara Remzije Đumišića i Ivana Ferlana te gluho-slijepice kiparice Sanje Fališevac. Uz radove svakog umjetnika, kako bi muzejski posjetitelji naučili o kontekstu nastanka skulptura te saznali više informacija o autoru, prikazuju se kratki dokumentarni filmovi (s titlovima na hrvatskom i engleskom jeziku).¹⁶

5.1. Remzija Đumišić

Remzija Đumišić, rođen u Banjoj Luci 1922. godine, radio je kao službenik u nekoliko različitih poduzeća kada je u svojim dvadesetim godinama započeo postepeno gubiti vid. U Osijeku je 1958. godine prolazio rehabilitacijsku obuku za slijepce. Tipičan za to vrijeme, završni cilj rehabilitacije bio je zaposlenje u jednoj od tvornica koje su bile specijalizirane za slijepce i gluhe osobe, gdje bi se oni bavili jednim od prikladnih

Slika 2 Remzija Đumišić (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

zanimanja poput pletenja košara od šiblja. Slijepce osobe su tradicionalno radile i u telefonskim centralama. Za vrijeme rehabilitacije, Remzija Đumišić je otkrio svoj, prijašnje skriveni, talent i ljubav prema kiparstvu. Započeo je izrađivati skulpture od gline i gipsa koje su bile manjih dimenzija zbog nedostatka vlastitog ateljea. Svoju prvu izložbu je održao u Osijeku. Nakon selidbe u Zagreb, održava dvije samostalne izložbe u sklopu Taktilne galerije Tiflološkog muzeja, ali sudjeluje i u nekoliko grupnih izložbi s članovima *Grupe 69*. Teme njegovih skulptura su uglavnom bile portreti i ljudske figure. Umire u Zagrebu 1987. godine.¹⁷

¹⁶ Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja, urednica Željka Bosnar Salihagić, Tiflološki muzej, Zagreb, str. 109

¹⁷ Ibid, str. 110-111

5.1.1. Radovi Remzije Đumišića u Stalnom postavu

Od radova Remzije Đumišića koji se nalaze u fundusu Tiflološkog muzeja, njih pet je izloženo u stalnome postavu – *Rahat Efendija*, *Maska I.* i *Maska II.*, *Radnik s tačkama* te *Starica*. Skulptura *Rahat Efendija*, nastala u drugoj polovici 20. stoljeća, izrađena od patinirane bronce, grublje je modelirana, s tragovima kiparovih prstiju, bez finih detalja. *Maska I.* i *Maska II.*, skulpture također iz druge polovice 20. stoljeća, izrađene od patinirane terakote, predviđene su da budu izložene u paru, a u stalnom postavu uz originale su izložene i njihove kopije izrađene od akristala te su dostupne za dodir posjetitelja. Vrlo realistična skulptura *Radnika s tačkama* iz 1960. godine, izrađen od patinirane terakote, grubo je modeliran cijelom površinom izuzev lica koje je izuzetno precizno obrađeno, do najsitnijih detalja fizionomije. U skulpturi *Starice* iz 1960. godine, izrađene od patinirane terakote, umjetnik je vrlo vjerno uspio prikazati tipičan lik svih starica koje su pogrbljene s godinama. Površina skulpture je nezaglađena te otkriva tragove prstiju i alata. Sve izložene skulpture su otkupljene od autora.¹⁸

Slika 3 Rahat Efendija (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 4 Radnik s tačkama (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 5 Starica (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 6 Maska I. (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 7 Maska II. (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

¹⁸ Ibid, str. 112-113

5.2. Ivan Ferlan

Ivan Ferlan rođen je 1924. godine u mjestu Kuna na Pelješcu. Za umjetnost se zanimao od svojih najranijih dana - u školi je izrađivao figure od gline, a njegov otac, koji je bio stolar, mu je pružio prve poduke iz rezbarenja nakon čega počinje izrađivati kipove u drvetu. Poput Remzije Đumišića, vid počinje postepeno gubiti u svojim dvadesetim godinama. U Zagreb se preselio 1965. godine. Također, nemajući prostora za

Slika 8 Ivan Ferlan (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

velike figure, sve što je izrađivao bilo je manjih dimenzija. U Zagrebu je izlagao na brojnim grupnim izložbama te na 4 samostalne izložbe u okviru Taktilne galerije. Njegovi radovi mogu se razdijeliti u 4 tematske cjeline – ljudski likovi, životinje, brodovi i fantastika. Izradio je preko sto skulptura u drvu ili terakoti, a veliki broj njih se nalazi u fundusu Tiflološkog muzeja.

19

5.2.1. Radovi Ivana Ferlana u Stalnom postavu

Od velikog broja radova Ivana Ferlana u fundusu Tiflološkog muzeja, izloženo je samo njih 5: *Jarac*, *Krava*, *Svinja*, *Konj* te *Seosko dvorište*. Svih 5 skulptura su izrađene od patinirane terakote. Skulpture *Jarac* i *Svinja* iz 1975. godine, djela su Ferlanove zrele animalističke faze. Čvrsto su modelirane, sastavljene od snažnih i izražajnih volumena te su njihovi prikazi vrlo vjerni. Uz njihove originale izložene su i kopije u akristalu, dostupne za dodir posjetitelja. Od 5 izloženih skulptura, samo ove dvije su otkupljene od autora, dok su druge tri bile darovane Tiflološkom muzej od autora. *Krava* iz 1972. godine iz razdoblja je rane animalističke faze te nije toliko vjerno izvedena kao dvije prethodne skulpture, ali ipak su njezini oblici i masa realistični i proporcionalni. Površina joj je zaglađena prstima, sa samo naznačenim anatomskim elementima. *Konj* iz druge polovice 20. stoljeća više je simboličan nego vjerni prikaz iz prirode,

¹⁹ Ibid, str. 118-119

tijelo mi je neproporcionalni i izduženo. Skulptura *Seoskog dvorišta* iz 1976. godine jedina je skulptura ovog tipa u autorovom opusu. Prikazuje likove devet životinja koje su grubo modelirane, bez razrađenih detalja, ali sa prepoznatljivim karakteristikama. Za razliku od ostalih Ferlanovih radova, ovo je jedini koji nije namijenjen za pregled sa svih strana.²⁰

Slika 9 Jarac (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 10 Krava (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 11 Svinja (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 12 Konj (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 13 Seosko dvorište (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

²⁰ Ibid, str. 120-121

5.3. Sanja Fališevac

Sanja Fališevac rođena je 1965. godine u Požegi. Već od svoje devete godine pokazuje sklonost za likovno oblikovanje te prvu poduku dobiva od Perine Pintar, nastavnice likovne kulture. Kasnije ju je podučavala i akademska kiparica Nada Orel. Završila je Školu primijenjenih umjetnosti, na odjelu keramike i tehnike tkanja, ali se uskoro u potpunosti posvećuje samo kiparstvu. Godinu dana se izučava u

Slika 14 Sanja Fališevac (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

ateljeu akademskog kipara Želimira Janeša nakon čega je htjela studirati kiparstvo, ali je bila odbijena, ne zbog manjka talenta, nego zato što u to vrijeme likovna akademija nije primala slijepo osobe. Jedan dio vremena 1994. godine provodi u Poljskoj gdje je radila pod vodstvom kipara Ryszarda Stryeckog. Članica je Hrvatske udruge likovnih umjetnika primijenjenih umjetnosti. Održala je 12 samostalnih izložbi, njih 3 u sklopu Taktilne galerije, sudjelovala je na devet skupnih izložbi te se također bavi poezijom.²¹

5.3.1. Radovi Sanje Fališevac u Stalnome postavu

U stalnome postavu Tiflološkog muzeja izloženo je 4 rada Sanje Fališevac: *Modrica*, *Razgovor*, *Stvaranje* i *Pulena*. Sve 4 skulpture su izrađene od patinirane terakote te otkupljene od autorice. *Modrica* iz 1999. godine prikazuje glavu usnule djevojčice, nastalu prema živom modelu. Vrlo realne karakteristike fizionomije autorica je upoznala dodirom druge osobe te ih prenijela u skulpturu. *Razgovor* iz 2004. godine prikazuje dvije stilizirane ženske figure kojima je cijela površina, osim glava izbrazdana tankim uzdužnim vijugavim urezima. *Stvaranje* iz 1991. godine apstraktna je skulptura hrapave i glatke teksture koja je osim oku, zanimljiva i na dodir te omogućava istraživanja različito obrađenih površina i oblika. *Pulena* iz 1998. godine je

²¹ Ibid, str. 114-115

skulptura izduženog valjkastog oblika sa šupljinom iznutra. Ova skulptura te Razgovor su izložene uz kopije od akristala koje su dostupne na dodir posjetiteljima.²²

Slika 15 Modrica (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 16 Razgovor (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 16 Stvaranje (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 17 Pulena (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

²² Ibid, str. 116-117

6. Taktilna galerija Tiflološkog muzeja

Kada govorimo o pojmu „taktil“ unutar konteksta umjetničkih ostvarenja, riječ je o terminu „*nastalom unutar likovnih krugova, koji podrazumijeva medalju, reljef, sitnu plastiku koju, uz umjetničku vrijednost i likovno određenje, karakteriziraju i posebnost forme, različitost materijala, specifičnost volumena i dimenzija*“. Pojednostavljeno, radi se o omogućavanju uspostavljanja veze između umjetničkog djela s fizičkim mogućnostima prstiju, dlanova i ruku.²³

6.1. Osnivanje i počeci Taktilne galerije

Taktilna galerija Tiflološkog muzeja, koja se tada još nije tako formalno nazivala, započinje sa svojim radom već u prvom desetljeću djelovanja ovog muzeja. Ona svoje uporište temelji na dodiru koji, uz osjet sluha, osobama oštećena vida čini primarni medij za primanje informacija. U tadašnje vrijeme, muzejska zajednica još nije bila svjesna važnosti osjeta dodira jer je tada dodirivanje izložbenih primjeraka bilo zabranjeno. Iako ta zabrana još uvijek vrijedi i danas u većini muzeja, u određenim muzejima to pravilo se promijenilo kako bi se likovna umjetnost mogla približiti slijepim osobama.

Početak Taktilne Galerije predstavlja izložba radova slijepog kipara Remzije Đumišića. Iako je datum otvaranja izložbe informacija koju muzeji čuvaju, ali ne pridodaju veliku važnost, datum otvaranja ove izložbe, 5. studeni 1961. godine, ostavio je veliki značaj ne samo za Tiflološki muzej nego i za sve slijepce i slabovidne osobe. Do tada su sve izložbe Tiflološkog muzeja bile tematski orijentirane na prikaz prikupljenog fundusa, koji je cijeli bio vezan uz školovanje i svakodnevni život, s ciljem upoznavanja javnosti s problemima s kojima se susreću slijepce i slabovidne osobe. Ova izložba je bila prva izložba likovnog stvaralaštva na kojoj je bilo dopušteno dodirivati izložene radove. Taktilno upoznavanje skulpture koje je prvi puta uvedeno na ovoj izložbi postalo je osnova svih izložbi Taktilne galerije. Unutar Tiflološkog muzeja, Taktilna galerija nije zaseban izložbeni prostor nego ideja koja dopušta osobama oštećenog

²³ Maroević, Igor; Sivec, Nina, Taktilna Galerija Tiflološkog muzeja – rani primjer kulturne pristupačnosti, Međunarodna konferencija Kultura različitosti: Podzastupljene i ranjive skupine u muzejskom okruženju, urednica Nevenka Čosić Tiflološki muzej, Zagreb, 2021., str. 184

vida, ali i svim ostalim osobama s invaliditetom da postanu ravnopravni posjetitelji i sudionici izložbenog prostora.

Nakon otvaranja ove izložbe, uslijedila je pauza od 17 godina, a od 1978. Taktilna galerija postavlja niz izložbi koje ignoriraju glavno muzejsko pravilo „NE DIRATI“ tj. omogućavaju posjetiteljima dodirivanje izložbenih primjeraka. Godine 1980. u katalogu *Izložba keramike – ciklus Aquarius* Ljerke Njerš, prvi puta se takva izložbena praksa definira pojmom Taktilna galerija.

Taktilna galerija svojim izložbama pokušava ostvariti tri osnovna cilja:

1. Izlaganje kiparskih radova slijepih autora pokazuje kako nedostatak vida kod talentiranih pojedinaca nije prepreka likovnom stvaranju;
2. Želja da izložene skulpture potaknu i ohrabre pojedine slijepce posjetitelje da se i sami okušaju u tom području likovne umjetnosti;
3. Izlaganjem radova akademskih kipara, pruža se mogućnost posjetiteljima oštećena vida da dodirrom upoznaju likovni izričaj školovanih i eminentnih umjetnika.²⁴

6.2. Autori Taktilne galerije

Svi autori koji su izlagali unutar Taktilne galerije mogu se razvrstati u tri temeljne grupe: akademski kipari, slijepi samouki kipari i videći samouki kipari.

Likovno stvaralaštvo slijepih autora izazvalo je veliki interes ne samo javnosti nego i slijepih osoba te ih je potaknulo da se sami upute u umjetničke krugove. Jedna od tih osoba bio je Ivan Ferlan koji će postati drugi najzastupljeniji autor koji će izlagati u Taktilnoj galeriji.²⁵ 1978. godine Ferlan dolazi u Tiflološki muzej te objašnjava kustosu: „*da se već neko vrijeme pomalo bavi kiparstvom...i inzistirao da ga obidem u njegovom radnom prostoru kako bi dobio potpuniji uvod u njegov rad.*“ Taj posjet kustosa radionici Ivana Ferlana se uskoro dogodio te je 1979. organizirana njegova prva samostalna izložba.²⁶

Od njezinog osnutka 1961. godine pa sve do danas, Taktilna galerija je održala 44, samostalne ili skupne, izložbe. Od njih 44, na njih 12 svoje radove izlažu slijepi samouki umjetnici među kojima se može pronaći samo 6 imena: Remzija Đumišić (1961., 1978.), Ivan Ferlan (1979.,

²⁴ Maroević, Igor i Sivec, Nina, 60 godina Taktilne galerije Tiflološkog muzeja, Tiflološki muzej, Zagreb, 2021.

²⁵ Ibid.

²⁶ Mršić, Vjekoslav, 105 godina Tiflološkog muzeja, Tiflološki muzej, Zagreb, 1996., str. 84

1988., 2003., 2015.), Sanja Fališevac (1999., 2008., 2017.), Vlado Horvatinec (1984.), Enver Jusić (1998.) i Josip Mihelčić (1990.). Razlog tako malom broju slijepih samoukih umjetnika i njihovih izložbi je njihova nespremnost za izlaganje svojih radova široj publici i njihovoj kritici. Ovih 6 umjetnika su također sudjelovali u 5 skupnih izložbi (1980., 1981., 1985., 1987., 1995.). Videći samouki umjetnici održali su samo 4 izložbe unutar Taktilne galerija: likovni stvaraoči općine Medveščak 1981. godine izlažu skupnu izložbu keramike, Tomislav Hruškovac 1988. samostalnu izložbu *Stvari*, Zdenko Borenić 1994. izložbu *Grbovi* te Stephan Lupin 2016. izložbu *Lupinizam ili socijalna osviještenost*. 1979. godine se započinje sa izlaganjem radova akademskih umjetnika od kojih je prva bila izložba Vere Dajht Kralj. Nakon te prve izložbe, održano je još 12 izložbi akademskih umjetnika: Ljerka Nejrš (1980.), Želimir Janeš (1983.), Zdravko Brkić (1984.), Aida Alikadić (1988.), Ljubomir Strahov (2004.), Hrvoje Dumačić (2006.), Petar Barišić (2010.), Iva Perović (2012.), Marko Pogačnik (2014.), Damir Mataušić (2014.) Danijela Šušak (2017.) i Gabriela Butković (2019.).²⁷

6.3. Izložbe Taktilne galerije

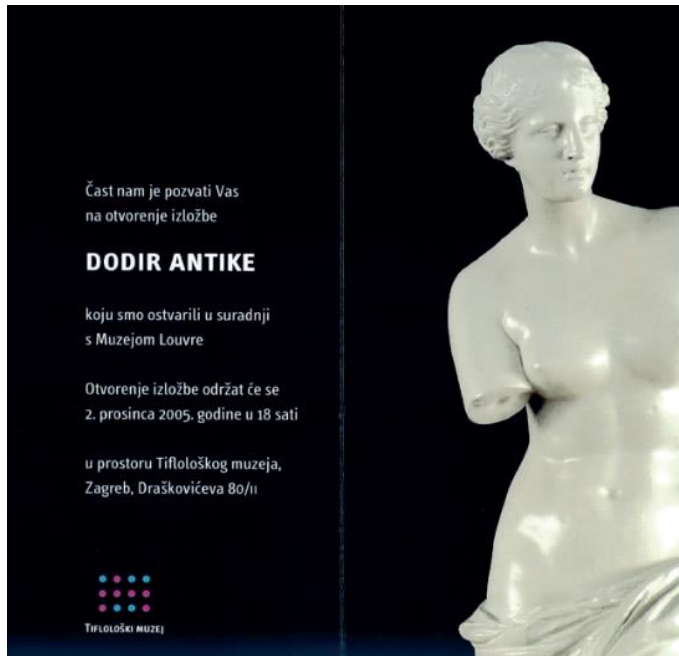
Rad Taktilne galerije s ciljem prilagođavanja izložbi slabovidnim osobama i osobama s invaliditetom po prvi puta je 1984. godine potvrđen van Tiflološkog muzeja. Uz suradnju stručnjaka Tiflološkog muzeja, u Muzejskom prostoru, današnjoj Galeriji Klovićevi dvori, postavljena je izložba radova Ivana Meštrovića prilagođena osobama s oštećenjem vida. Na taj način Muzejski prostor je postao prvi hrvatski muzej ili galerija koji je postavio izložbu tog tipa.

Godine 1985. održava se *Taktila '85*, skupna izložba posvećena Vanji Radaušu u sklopu koje se izlažu radovi 67 radova 39 akademskih kipara.

Godine 2005. bila je postavljena izložba *Dodir antike* u suradnji s Taktilnom galerijom muzeja Louvre. Za razliku od prijašnjih izložbi Taktilne galerije Tiflološkog muzeja, ova izložba nije bila prilagođena samo osobama s oštećenjima vida nego i osoba s oštećenjima sluha te osoba u invalidskim kolicima. Kako bi se ta prilagodba izvršila, za sobe s oštećenjima vida izrađene su taktilne karte postava, legende na Brailleovom pismu namještene su pod kutom ugodnom za čitanje te je posvećena pažnja visini postamenta, na pod su postavljene taktilne trake za usmjeravanje kretanja po izložbi te su za slabovidne osobe tiskane legende u velikome formatu

²⁷ Maroević, Igor i Sivec, Nina, 60 godina Taktilne galerije Tiflološkog muzeja, Tiflološki muzej, Zagreb, 2021.

kao i uvećane fotografije manjih skulptura. Kako je visina postamenta i legende na Brailleovom pismu bila prilagođena za slijepe i slabovidne osobe, tako je i bila prilagođena za osobe u invalidskim kolicima kako bi bila u visini očiju. Upoznavanje izložbe na znakovnom jeziku omogućeno je za osobe s oštećenjima sluha.

Slika 18 Pozivnica za izložbu *Dodir antike* (izvor: 60 godina Taktilne galerije Tifloškog muzeja, katalog izložbe)

Hrvatski pjesnik i umjetnik, Vlado Martek, stvara spoj pisane riječi i objekta, crteža te fotografije u svojim djelima. U sklopu Taktilne galerija 2015. godine postavljena je njegova izložba *Vlado Martek – čitanje gledanje*. Kako bi njegova djela bila dostupna slijepim i slabovidnim osobama, trebale su se provesti razne prilagodbe. *Elementarni procesi u poeziji* je serijal radova u kojem su Martekove misli o poeziji napisane na listu papira, uokvirene, ostakljene te postavljene na zid kao slike. Te radove se prilagodilo tako da su stvorene replike svakog rada, ali ovaj puta je tekst napisan na Brailleovom pismu, a radovi su izloženi na visini i pod kutom prigodnom za čitanje slijepim osobama. Martekova ulja na platnu su prilagođena tako da su izrađene replike u reljefnim otiscima u smanjenom formatu te postavljene na prigodnu visinu za taktilni pregled. Kod Martekovih fotografskih portreta konture i glavni dijelovi fizionomije lica ugravirani su na ploču od pleksiglasa koja je bila postavljena ispred

fotografije. Svaki rad na izložbi je popratio zvučni opis, pri čijoj je izradbi sudjelovao i sam Vlado Martek tako de je s time doseguta visoka kvaliteta opisa rada.²⁸

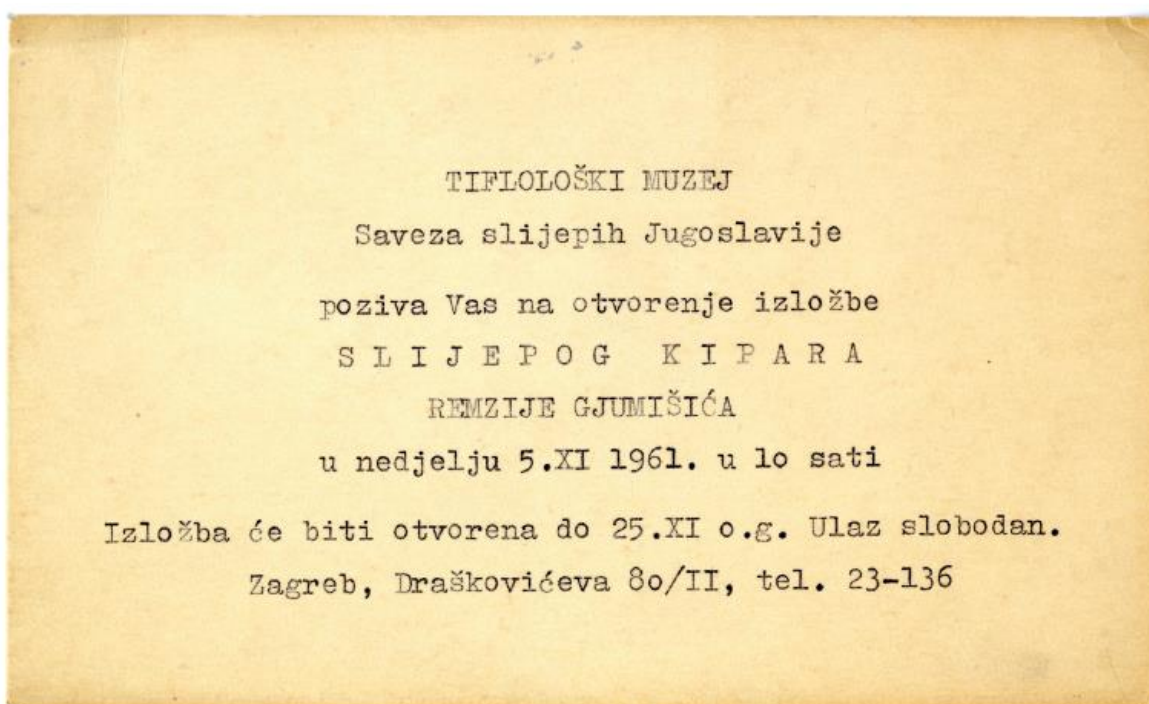
Slika 19 Izložba Vlado Martek – čitanje gledanje (izvor: 60 godina Taktilne galerije Tifloškog muzeja, katalog izložbe)

²⁸ Maroević, Igor. "60 godina taktilne galerije Tifloškog muzeja." *Informatica museologica* , br. 53 (2022): 79-82. <https://hrcak.srce.hr/303906>, Pristupljeno 19.6.2023.

6.4. Taktilna galerija kroz muzejsku dokumentaciju

44 izložbe koje su održane u sklopu Taktilne galerije Tiflološkog muzeja dokumentirane su plakatima, katalogima i pozivnicama, kroz audiovizualne fondove fototeke i video uradaka te člancima koji su pohranjeni u hemeroteci.

Od prve izložbe Taktilne galerije, one Remzije Đumišića održane 1961. godine, ostao je samo jedan komad dokumentacije – pozivnica na otvorenje izložbe. Katalog i plakat izložbe su bili izgubljeni s vremenom. Podatci o održavanju ove izložbe mogu se pronaći u časopisu Socijalna misao, a u muzejskoj hemeroteci čuvaj se dva isječka iz tadašnjih dnevnih novina.

Slika 20 Pozivnica za prvu izložbu Ramzije Dumišića (izvor: 60 godina Taktilne galerije Tiflološkog muzeja, katalog izložbe)

Davor Šiftar, muzejski tehničar i fotograf, zaslužan je za prve plakate, kataloge i pozivnice vezane uz Taktilnu galeriju. U razdoblju od 1976. godine pa sve do 2000., izradio je skoro sve fotografije za tiskovine sekundarne dokumentacije te je također bio i njihov dizajner.

Drugu Dumišićevu izložbu, *20 godina rada slijepog kipara Remzije Đumišića*, održanu 1978. godine, po prvi puta je popraćena plakatom, katalogom i pozivnicom za čiji dizajn i fotografije je bio zaslužan Davor Šiftar.

Za prvu samostalnu izložbu Ivana Ferlana, održanu 1979. godine, tiskani su plakat i katalog izložbe.

Od 44 izložbe održane u ciklusu Taktilne galerija sačuvano je 40 kataloga, 36 plakata i 26 tiskanih pozivnica te osam primjeraka u elektroničnom obliku. U početku su katalogi bili tiskani s vrlo malim brojem stranica, često kao presavici, a ponekad i kao presavici većeg formata u kojem su katalog i plakat bili sjedinjeni u jednu tiskovinu. S vremenom se ta praksa napušta te krajem devedesetih godina 20. stoljeća katalogi postaju opširniji i bogatiji, uz tekstove se sve češće objavljuju i fotografije izložbenih eksponata. U posljednjih dvadeset godina održavanja izložbi Taktilne galerije, sve češće se uz redovne kataloge počinju izrađivati katalogi i vodiči kroz izložbe na Brailleovom pismu, obogaćeni reljefnim crtežima odabranih izložbenih primjeraka, te audio vodiči s tekstovima objavljenima u katalogima postava izložbe koji su dodatno prošireni s verbalnim opisima izloženih primjeraka.

Kada Tiflološki muzej oko 2000. godine započinje s digitalizacijom svoje građe, tehnologija izrade kataloga, plakata i pozivnica se prilagođava novom vremenu, a njihov dizajn sve češće potpisuju vanjski suradnici.

Mogućnost dodirivanja skulpture najznačajnija je karakteristika prezentacije radova unutar Taktilne galerije, ali se s vremenom pokazalo kako sami dodir nije dovoljan da bi slijepi i slabovidne osobe stvorile mentalnu sliku predmeta koji se nalazi ispred njih. Potaknuti tim novim informacijama, Taktilna galerija u svoje izložbe dodaje audio opise predmeta koje se taktilno istražuju kako bi se upotpunio doživljaj istraživanja predmeta.

Godine 2003. za izložbu *Protiv vjetra – Skulpture Ivana Ferlana* uz klasični katalog u crnome tisku, izrađen je i zasebni katalog namijenjen osobama oštećena vida na Brailleovom pismu i uvećanome crnome tisku za slabovidne osobe, a po prvi puta su u njega uključeni i reljefni crteži. Taj katalog je bio izrađen u samo 50 primjeraka, a u Tiflološkome muzeju se čuva u dokumentacijskoj zbirci kataloga izložbi.

Izložba *Dodir antike*, održana 2005. godine, je otišla jedan korak dalje te su se za nju izradili audio vodič te su fotografije unutar kataloga bile tiskane u velikom formatu. Dokumentacija o izložbi sadrži i druge audi-vizualne fondove, video priloge s otvorenja izložbe koje su izradile medijske kuće HRT, Nova TV i RTL televizija.

Za izložbu Vlade Marteka 2015. godine, kao što je postalo uobičajena praksa Taktilne galerija, izdan je katalog izložbe na crnom i Brailleovom tisku, ali ovaj puta zajedno, plakat izložbe i pozivnica. Po prvi puta je izrađen vodič kroz izložbu za slijepi i slabovidne osobe s verbalnim opisima svih izloženih eksponata i izrađenim replikama dostupnima na dodir. U okviru izložbe korištena su dva video filma za koje je napravljena filmska naracija. U audio-vizualnom fondu

muzejske dokumentacije pohranjene su fotografije i kratki video s otvorenja izložbe i s kasnijih radionica u kojima sudjeluje i sam Martek.²⁹

Taktilna galerija Tiflološkog muzeja je kroz svojih 60 godina djelovanja postala izložbena aktivnost gdje svoje ravnopravno mjesto mogu pronaći kako akademski umjetnici tako i amateri različitih likovnih izričaja i umjetničkih stvaralaštva. Tijekom svojeg postojanja, išla je ukorak s vremenom i promjenama koje je ono donijelo te adaptirala svoj način rada: od jednostavne mogućnosti dodirivanja izložbenih primjeraka do izrade prilagodbi namijenjenih osobama oštećena vida putem multimedijalnih prezentacija uz audio opise, filmsku naraciju, reljefnih crteža i drugih inovativnih rješenja.

²⁹ Maroević, Igor; Sivec, Nina, 60 godina Taktilne galerije Tiflološkog muzeja, Tiflološki muzej, Zagreb, 2021.

7. Zaključak

Potreba i mogućnost kreativnog izražavanja, bez obzira koliko je prisutna ili koliko je veliki talent pojedinca, postoji u svim ljudima pa tako i u osobama bez vida. Stalni postav likovnih radova Tiflološkog muzeja značajan je iz nekoliko razloga, ali dva su ipak ključna. On dopušta svojim videćim posjetiteljima da saznaju kako i slijepe osobe, bez obzira na sve predrasude i stereotipe o njima, mogu biti uspješni na području likovnih umjetnosti, a svojim slijepim i slabovidnim posjetiteljima pokazuje da iako su zakinuti za jedno od svojih osjetila, to ne znači da nemaju mogućnost biti umjetnici. U 60 godina rada od svojeg osnutka, Taktilna galerija Tiflološkog muzeja je napravila malu „revoluciju“ u odnosu između muzeja i galerija te njihove publike. Započela je sa skromnom, ali vrlo značajnom promjenom kada je uvela ljudski dodir kao način pregledavanja svojih skulptura, nešto što je u prošlosti bilo nezamislivo kako za muzealce, tako i za posjetitelje. Upravo ta jedna preinaka je promijenila cijeli odnos između slijepih i slabovidnih osoba i likovnih umjetnosti koje se nalaze oko njih. Dopustila im je da prvi puta imaju mogućnost vidjeti umjetnička djela jedinim osjetilom koje im to dopušta: dodirom. Kroz svoje postojanje, Taktilna galerija je unaprijedila svoj način rada te se danas, osim dodirom, koristi raznim novim suvremenim spoznajama i tehnološkim napredcima kako bi omogućila pristupačnost osobama s oštećenjima vida likovnim umjetnostima.

Literatura

1. Bek, Vinko. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=6657>, Pristupljeno 21. 5. 2023.
2. Bosnar Salihagić, Željka (ur.). Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja, Tiflološki muzej, Zagreb
3. Bosnar Salihagić, Željka (ur.). Protiv predrasuda, Tiflološki muzej, Zagreb, 2016.
4. ICOM Hrvatska, <http://www.icom-croatia.hr/aktivnosti/icom-definicija-muzeja-2022/>, Pristupljeno 22.8.2023.
5. Izvještaj o radu, Tiflološki muzej Saveza slijepih Jugoslavije, Zagreb, 1955.
6. Maroević, Igor. "60 godina taktilne galerije Tiflološkog muzeja." *Informatica museologica*, br. 53 (2022): 79-82, <https://hrcak.srce.hr/303906>, Pristupljeno 19.6.2023.
7. Maroević, Igor; Sivec, Nina. Taktilna Galerija Tiflološkog muzeja – rani primjer kulturne pristupačnosti, U: Ćosić, Nevenka (ur.). Međunarodna konferencija Kultura različitosti: Podzastupljene i ranjive skupine u muzejskom okruženju, zbornik radova, Tiflološki muzej, Zagreb, 2021
8. Maroević, Igor; Sivec, Nina. 60 godina Taktilne galerije Tiflološkog muzeja, Tiflološki muzej, Zagreb, 2021.
9. Mršić, Vjekoslav. 105 godina Tiflološkog muzeja, Tiflološki muzej, Zagreb, 1996.
10. Povijest Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“, <https://coovinkobek.hr/o-nama-sv/povijest>, Pristupljeno 21.5.2023
11. Tonković, Franjo. Vinko Bek i njegov utjecaj na odgoj i obrazovanje slijepih u Jugoslaviji, Savez slijepih Jugoslavije, Tiflološki muzej, Zagreb, 1960.

Popis slika

Slika 1 Vinko Bek (izvor: <https://coovinkobek.hr/o-nama-sv/povijest>, Pristupljeno 7.7.2023.)

Slika 2 Remzija Đumišić (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 3 Rahat Efendija (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 4 Radnik s tačkama (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 5 Starica (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 6 Maska I. (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 7 Maska II. (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 8 Ivan Ferlan (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 9 Jarac (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 10 Krava (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 11 Svinja (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 12 Konj (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 13 Seosko dvorište (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 14 Sanja Fališevac (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 15 Modrica (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 16 Razgovor (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 17 Stvaranje (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 18 Pulena (izvor: Stalni postav, Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja)

Slika 18 Pozivnica za izložbu *Dodir antike* (izvor: 60 godina Taktilne galerije Tiflološkog muzeja, katalog izložbe)

Slika 19 Izložba *Vlado Martek – čitanje gledanje* (izvor: 60 godina Taktilne galerije Tiflološkog muzeja, katalog izložbe)

Slika 20 Pozivnica za prvu izložbu Ramzije Đumišića (izvor: 60 godina Taktilne galerije Tiflološkog muzeja, katalog izložbe)

Sažetak

Stalni postav likovnih radova i Taktilna galerija Tiflološkog muzeja

Tiflološki muzej, jedan od najstarijih hrvatskih specijalnih muzeja, javna je državna ustanova koja prikuplja, čuva, proučava, dokumentira i komunicira materijalnu i nematerijalnu građu vezanu uz osobe s invaliditetom, s naglaskom na osobe oštećena vida. Vinko Bek, učitelj i tiflopedagog, borac za prava slijepih osoba, osnivač *Zemaljskog zavoda za odgoj slijepih djece* u Zagrebu te urednik prvih tifloloških časopisa, bio je prva osoba koja je potaknula ideju o osnivanju muzeja. 1888. godine započeo je sabiranje predmeta za svoju privatnu zbirku *Hrvatski sljepački muzej*. Tiflološki muzej je bio otvoren 1953. godine u Zagrebu, 18 godina nakon Bekove smrti. Muzej ima 6 cjelina stalnog postava, a jedna od njih je zbirka likovnih radova. Najveći dio ove zbirke sastoji se od radova samoukih slijepih kipara. Prikupljanjem tih radova, izlaganjem u stalnom postavu muzeja, i unutar izložbe Taktilna galerija, posjetiteljima muzeja prikazuju se kreativni dosezi slijepih osoba unutar likovnog stvaralaštva. Taktilna galerija jedinstvena je galerijska djelatnost Tiflološkog muzeja u kojoj ravnopravno svoje radove izlažu slijepi kipari amateri kao i profesionalni akademski autori. Njezina posebnost, kao i važnost za slijepu i slabovidnu osobu, leži u činjenici da se njezini izloženi radovi mogu doživjeti putem dodira. Prva izložba iz ciklusa Taktilne galerije održana je 1961. godine, a od tada do danas održano je 44 izložbe.

Ključne riječi: muzej, galerija, taktil, stalni postav

Summary

Permanent exhibition of art works and the Tactile Gallery of the Typhological Museum

The Typhological Museum, one of the oldest Croatian special museums, is a public state institution that collects, preserves, studies, documents and communicates tangible and intangible objects related to people with disabilities, with an emphasis on visually impaired people. Vinko Bek, a teacher and typhologist, fighter for the rights of blind people, founder of *the National Institute for the Education of Blind Children* in Zagreb and editor of the first typhological magazines, was the first person to encourage the idea of establishing a museum. In 1888, he began collecting items for his private collection, *the Croatian Blind Museum*. The typhological museum was opened in Zagreb in 1953, 18 years after Bek's death. The museum has 6 units of permanent exhibition, and one of them is a collection of art works. The largest part of this collection consists of the works of self-taught blind sculptors. By collecting these works, exhibiting them in the museum's permanent exhibition, and in the Tactile Gallery exhibition, museum visitors are shown the creative achievements of blind people in art. The Tactile Gallery is a unique gallery activity of the Typhological Museum, where blind amateur sculptors and professional academic authors exhibit their works equally. Her uniqueness, as well as the importance for blind and partially sighted people, lies in the fact that her exhibited works can be experienced through touch. The first exhibition from the Tactile Gallery cycle was held in 1961, and since then 44 exhibitions have been held.

Key words: museum, gallery, tactile, permanent exhibition